

СУТНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙНОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Охарактеризовано сутнісні елементи інноваційного розвитку
майнового потенціалу підприємств АПК

Постановка проблеми. Стимулювання інвестиційно-інноваційної активності в сучасних умовах господарювання набуває провідного значення в цілому при реформуванні та трансформації економіки країни та в процесі господарювання окремо взятого підприємства, в тому числі. Інновації є головною рушійною силою розвитку майнового потенціалу господарюючих систем. Вагома роль інновацій в розвитку потенціалу сьогодні є наслідком того, що при переході підприємств до ринкових відносин господарювання спостерігалось посилення конкуренції та зниження ролі держави в їх діяльності. Саме це, постало визначальним чинником, який спонукав підприємства власними силами залучаючи інвесторів для оновлення матеріально- та науково-технічної бази. Більшість капіталовкладень обов'язково супроводжуються інноваційними процесами.

Головною умовою розвитку майнового потенціалу є зміцнення інноваційної бази. Як управлінські інновації, так і матеріально-технічні нововведення визначають формування майнового потенціалу інноваційного розвитку. Сьогодні, сукупний відтворювальний процес підприємства представляє собою поновлення на якісно новому рівні кругообігу матеріально-технічних, трудових і фінансових ресурсів підприємства, частина яких спрямовується на створення умов відтворення, а інші – на забезпечення функціонування самого процесу відтворення.

Мета дослідження полягає у обґрунтуванні сутнісних елементів інноваційного розвитку майнового потенціалу підприємств АПК.

Викладення основного матеріалу дослідження. В сучасних динамічних умовах господарювання, майновий потенціал підприємств не знаходиться в статичному стані, його обсяги постійно змінюються під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Саме тому, сьогодні значно зростає потреба в трактуванні поняття "розвиток майнового потенціалу" та обґрунтуванні його тенденцій для підприємств аграрного сектору. Вважаємо, що саме розвиток майнового потенціалу дає можливість суб'єкту господарювання досягти встановлених цілей соціально-економічного функціонування. Дослідження показали, що з філософської точки зору термін "розвиток" розглядається, але його розуміння стосовно майнового потенціалу вимагає уточнення. Поняттю розвиток присвячені праці Гапоненко О.Л., Акоффа Р., Пугатина Ю.А., Пушкарь О.І., Тридеда О.М., Горемикіна В.А., Богомолова О.А., Данілова-Данилян В.І., Лосева К.С. та інших. Феномену поняття "розвиток" характерні певні протиріччя. З однієї сторони, він передбачає здатність системи зберігати стійкість та протидіяти зміні. З іншої сторони, розвиток нерозривно пов'язаний зі здатністю системи до трансформацій, оскільки розвиток – це перш за все зміни.

Виходячи з досліджень праць науковців щодо тлумачення сутності поняття "розвиток", на нашу думку, *розвиток майнового потенціалу* є процесом розширення та реалізації можливостей об'єктів майнового потенціалу з метою оптимізації його кількісних, структурних та якісних характеристик.

Існуючі реалії господарської діяльності свідчать, що основними напрямками досягнення розвитку майнового потенціалу можуть бути:

- екстенсивний (здійснюється за рахунок використання всіх технологічних та технічних потужностей);
- інтенсивний (відбувається нарощення майнового потенціалу за рахунок оптимального використання наявних або якісно нових ресурсів);
- змішаний (є найбільш реалістичним методом, відображає нарощення майнового потенціалу у зв'язку з кількісним збільшенням використовуваних засобів виробництва та впровадженням інноваційних технологій).

Серед науковців не має єдиної точки зору щодо виокремлення обґрунтованих вище напрямів досягнення розвитку майнового потенціалу. Так, Микитюк П.П., Сенів Б.Г. виокремлюють екстенсивний, інтенсивний науково-технічний та інноваційний науково-технічний шляхи розвитку [1, с. 148].

Екстенсивний та інтенсивний типи розвитку виокремлює й Козьменко С.Н. [2, с. 7]. Проте Козьменко С.Н. відзначає необхідність виокремлення третього типу розвитку – інноваційного, який має логічно продовжувати інтенсивний напрям розвитку. Інноваційна модель розвитку має базуватись на безперервній реалізації сукупних прогресивних та якісно нових змін.

За реалізацію інноваційного типу розвитку виступає й Фатхутдінов Р.А., який інноваційну діяльність поряд з інвестиціями та факторами виробництва відносить до основних структурних джерел економічного зростання [3]. Він вважає, що основний аспект в рамках інноваційної моделі розвитку робиться на інвестуванні в інтелектуальний капітал, що формує самоорганізуючий механізм економічного зростання.

Розвиток та інновації пов'язував між собою також Й.А. Шумпетер. Він вважав, що головною проблемою для будь-якої господарюючої системи є досягнення і підтримка рівноваги та стверджував, що причиною коливань економічної активності є діяльність "інноваторів". Саме тому під економічним розвитком він розумів процес досягнення нерівноважного стану, зумовленого впровадженням "нових комбінацій" – інновацій [4, с. 62; 5].

Під *інновацією* розуміють введення у вживання будь-якого нового або значно вдосконаленого продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діяльності підприємства, організації робочих місць або зовнішніх зв'язків [6]. Виокремимо *чотири типи інновацій, які можливо впровадити при здійсненні інноваційного розвитку майнового потенціалу*: продуктові, процесові, маркетингові й організаційні [6].

Продуктовою інновацією є впровадження товару або послуги, що є новими або значно поліпшеними за його властивостями або способами використання. Сюди входять значні вдосконалення в технічних характеристиках, компонентах і матеріалах, у вбудованому програмному забезпеченні, у рівні сумісності з користувачем або в інших функціональних характеристиках.

Процесова інновація є впровадженням нового або значно поліпшеного способу виробництва або доставки продукту. Сюди входять значні зміни в технології, виробничому устаткуванні і/або програмному забезпеченні.

Процесові інновації мають на меті зниження собівартості виробництва або витрат з доставки продукції, підвищення її якості, виробництво чи доставку нових або значно поліпшених продуктів.

Маркетингова інновація є впровадженням нового методу продажу, уключаючи значні зміни в дизайні або упакуванні продукту, його складуванні, просуванні на ринку або в призначенні продажної ціни, і націлені на краще задоволення потреб споживача, відкриття нових ринків або завоювання нових позицій для продукції підприємства на ринку з метою збільшення обсягу продажу.

Організаційна інновація є впровадженням нового організаційного методу в діяльності підприємства, в організації робочих місць або зовнішніх зв'язків.

Організаційні інновації можуть бути спрямовані на підвищення ефективності діяльності підприємства за допомогою скорочення адміністративних витрат або оперативних витрат, підвищення задоволеності службовців

станом своїх робочих місць (і тим самим продуктивності праці), розширення доступу до нетоварних активів (таким, як некодифіковані знання із зовнішніх джерел) або зменшення витрат на постачання.

Інноваційний розвиток майнового потенціалу – процес господарювання, який ґрунтується на систематичному пошуку і впровадженні нових інструментів і напрямів реалізації об'єктів майнового потенціалу підприємства у нестабільних умовах зовнішнього та внутрішнього середовища господарювання.

Узагальнивши принципи інноваційного розвитку [1, с. 151; 4, с. 98] виокремимо принципи, на яких підприємство, що стало на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку має формувати та розвивати майновий потенціал:

- адаптивність – підприємство має підтримувати баланс зовнішніх і внутрішніх можливостей розвитку потенціалу;
- динамічність – динамічне приведення у відповідність цілей, спонукальних мотивів діяльності господарюючої системи;
- самоорганізація – самостійне забезпечення обміну інформаційними, матеріальними, фінансовими ресурсами між елементами майнового потенціалу підприємства, а також в цілому між підприємством і зовнішнім середовищем;
- саморегуляція – коригування системи управління майновим потенціалом відповідно до змін умов функціонування;
- саморозвиток – самостійне забезпечення умов формування, ефективного використання та розвитку майнового потенціалу підприємства.

Основними проблемами, які перешкоджають інноваційному розвитку майнового потенціалу є:

- недосконалість законодавства в частині стимулювання з боку держави інноваційного розвитку та ефективного формування майнового потенціалу підприємств;
- відсутність сформованої інфраструктури, яка б поєднувала ланки “освіта” – “наука” – “виробництво”;
- відсутність механізмів комерціалізації результатів НДДКР та передачі їх у сферу господарювання підприємств;
- відсутність системи стимулювання інноваційного пільгового оподаткування;
- високий економічний ризик залучення інвестицій до сфери інноваційного оновлення майнового потенціалу підприємств;
- слабкий розвиток малого та середнього інноваційного підприємництва як провідника інноваційного продукту до масового виробництва.

Саме тому, не викликає сумніву, що формування інноваційної моделі розвитку є безальтернативним шляхом підвищення продуктивності використання майнового потенціалу. Світовою практикою напрацьовано три типи стратегій інноваційного розвитку підприємства: стратегії перенесення, запозичення та нарощування [8, с. 114-115]. Вважаємо, що всі ці стратегії можливо ефективно використовувати при інноваційному розвитку майнового потенціалу підприємств АПК України.

Стратегія перенесення полягає у використанні зарубіжного науково-технічного потенціалу і перенесенні його досягнень та терени господарювання вітчизняних підприємств. Найбільш яскравим прикладом використання даної стратегії сільськогосподарськими підприємствами України є запровадження ними сучасної технології землеробства “Ноутіл” (No-till), яку вже упродовж тривалого часу активно використовують у Сполучених Штатах Америки [9-11]. Англійське словосполучення “ноу тіл” буквально означає “без обробки ґрунту”. Система ґрунтозберігаючого землеробства передбачає не лише відмову від обробки ґрунту, але і обов'язкове накопичення на його поверхні поживних залишків. Це дозволяє ефективно протистояти ерозії ґрунтів, управляти живильними речовинами, здійснювати екологічний контроль бур'янів, хвороб і шкідників, зберігати вологу.

За підрахунками фахівців, перехідний період, після закінчення якого “Ноутіл” буде приносити значне підвищення врожайності при невеликих матеріальних витратах, займає від 5 до 7 років [9].

Землю за цією технологією не орють, а сіють насіння просто на стерню. Перевагами даної технології є значне зменшення витрат пального (у деяких випадках – у 5-6 разів), коштів на оплату праці, в результаті чого собівартість центнера пшениці виходить значно меншою. Найбільший недолік – це те, що урожайність при використанні “Ноутілу” менша, особливо в перші три роки. Саме тому, у деяких господарствах, які мають мало ріллі, але багато робочих рук, ідея мінімального обробітку не приживеться. Натомість якщо у структурі собівартості надто великий відсоток займає паливо та оплата праці – ця система буде корисною. Але чи не найбільша вада “Ноутілу” – це спеціалізована сучасна техніка, яка дозволяє працювати за “спрощеною системою”, коштує значно дорожче, ніж універсальна.

Дана система землеробства здобула позитивні відгуки і на державному рівні. Кабінет міністрів України має намір розробити стратегію переходу на нові сучасні системи обробки землі протягом найближчих 3-5 років. Однією з таких технологій є саме “Ноутіл”: “така технологія дає можливість в 3-4 рази знизити використання паливно-мастильних матеріалів, вийти на більший врожай та покращити якість сільськогосподарської землі” [12].

Стратегія запозичення характеризується освоєнням виробництва високотехнологічної продукції, що вже вироблялася в інших країнах, шляхом використання власної дешевої робочої сили та існуючого науково-технічного потенціалу. Так, наприклад в рослинництві, вітчизняні підприємства використовують в процесі господарювання високоякісне гібридне насіння соняшнику, яке вирощене в Україні. Але, слід відзначити, що батьківські лінії соняшнику надаються французькою компанією Euralis Semences, яка по праву визнана провідною в Європі, володіючи 22 % європейського ринку посівного матеріалу цієї культури [13]. Серед переваг згаданих гібридів фахівці [13] називають їх пластичність до умов вирощування, пристосованість до різних природно-кліматичних зон. Врожайність гібридів соняшнику в товарних посівах досить висока – 35 ц/га і більше, олійність – до 53 %. Посіви рівномірні по висоті, що дуже важливо під час збирання врожаю, стійкі до вилягання. Насіння оброблено сучасними протруйниками і характеризується стійкістю до хвороб.

Щодо тваринництва, то протягом останніх років досить стрімко розвивається ще досить нова на Україні галузь – страусівництво. Цей різновид птахівництва почав набирати дедалі більшої популярності в українському аграрному секторі. Рентабельність галузі досягає 200 %, передусім через порівняно просту технологічну схему вирощування птаха, достатній рівень продуктивності та високі ціни на продукцію [14]. Ще 15 років тому поголів'я страусів налічувало не більше кількох тисяч, зараз на фермах 130 країн вирощується близько трьох з половиною мільйонів страусів. В Україні (в останній час), розвиток цієї галузі стає для вітчизняних виробників перспективним і конкурентоздатним, що дає можливість оновлювати та нарощувати власний майновий потенціал.

При *стратегії нарощування* майнового потенціалу використовується власний науково-технічний потенціал, залучаються іноземні вчені й конструктори, досягається інтеграція фундаментальної та прикладної науки. Дана стратегія реалізується через формування та ефективне використання інтелектуального капіталу підприємств аграрного сектору. Рівень інтелектуального капіталу вимірюється в тому числі й освітньо-професійними якістьми персоналу підприємств.

За рівнем освіти персоналу, підприємства сільського господарства мають у 2007 році незначну частку працівників з вищою освітою (24,2 %), але їх кількість у 2007 році порівняно з 2005 роком зросла на 2,5 %, що свідчить саме про використання підприємствами стратегії нарощування при інноваційному розвитку майнового потенціалу [15]. Найбільша частина працівників, які зайняті в аграрному секторі здобули професійно-технічну освіту.

Актуальною в даній стратегії є й проблема підвищення кваліфікації персоналу [15]. Підвищення кваліфікації за різними формами навчання у 2007 році пройшли у сільському господарстві лише 2,1 % облікової кількості штатних працівників. У свою чергу, в навчальних закладах підвищували кваліфікацію 61,0 % осіб, які

навчалися. Серед працівників, які підвищили кваліфікацію найбільше було робітників, біля 70 %, з них підвищили розряд лише кожний п'ятий.

Саме остання стратегія інноваційного розвитку, яка ґрунтується на використанні стратегії нарощування інноваційного потенціалу на визначених державою пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу є переважною для вітчизняних підприємств.

Використовуючи Стратегію економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" [8, с. 73] запропонуємо наступні сценарії розвитку майнового потенціалу підприємства на основі інвестиційно-інноваційної моделі розвитку:

– базовий (інвестиційно-інтенсивна ситуація розвитку подій. Даному сценарію має бути характерний певний інвестиційний прорив, який визначається суттєвим нарощуванням обсягів інвестицій та підвищенням їхньої ефективності);

– песимістичний (обмежений, підвищено ризиковий, характеризується неефективним використанням інвестицій для оновлення майна та зниження рівня прибутковості господарювання);

– оптимістичний (прискорено інвестиційно-активний, тобто основною його ознакою є забезпечення інноваційної структурної перебудови підприємства, при цьому основним джерелом інвестицій обов'язково є запозичені (в тому числі іноземні кошти)).

Інноваційний розвиток, який пов'язаний з залученням капітальних вкладень в інновації називається інноваційно-інвестиційним. *Інноваційно-інвестиційний розвиток майнового потенціалу* – це процес господарювання, в результаті якого підприємство оновлює власні майнові ресурси за рахунок залучення інновацій та вкладання інвестиційних ресурсів, а також здійснює активну модифікацію інтелектуального капіталу.

Практика свідчить, що в цілому використання інвестицій та інновацій в господарському процесі підприємства призводить до:

✓ збільшення доданої вартості і чистого прибутку за рахунок економії матеріальних, трудових ресурсів, зниження собівартості продукції (робіт, послуг);

✓ зростання конкурентоспроможності потенціалу підприємства, поліпшення його фінансового стану;

✓ збільшення рівня окупності майнових та інших ресурсів господарюючої системи.

Отже, інвестиції та інновації є головною рушійною силою формування та розвитку будь-якого виду потенціалу підприємства, в тому числі і майнового.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

На основі дослідження сутності інноваційного розвитку майнового потенціалу. Можна зробити висновок, що його результатом є направлення інвестицій підприємства в його об'єкти з метою створення нових основних засобів виробничого та невиробничого призначення; формування інфраструктури; купівлі об'єктів основних засобів, які споживалися іншими підприємствами та об'єктів незавершеного будівництва; модернізації об'єктів основних виробничих засобів, реконструкції та технічного переоснащення. Основними цілями інноваційного розвитку постає збільшення виробничої потужності як з незмінною номенклатурою продукції так із її розширенням, підвищення ефективності виробництва – автоматизація або механізація існуючого виробничого процесу, впровадження нових технологій, зниження собівартості продукції (робіт, послуг), ресурсозбереження, а також створення нових робочих місць.

Список використаної літератури:

1. *Микитюк П.П.* Інноваційна діяльність: Навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / П.П. Микитюк, Б.Г. Сенів. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
2. Потенциал инновационного развития предприятия. Монография / Под ред. д.э.н., проф. Козьменко С.Н. – Сумы: Деловые перспективы, 2005. – 256 с.
3. *Фатхутдинов Р.А.* Инновационный менеджмент. – Сиб.: Питер, 2002. – 400 с.
4. *Бай С.І.* Розвиток організації: політика, потенціал, ефективність: монографія / Київський національний торговельно-економічний ун-т. – К., 2009. – 280 с.
5. *Шумпетер І.А.* Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, процента и цикла конъюнктуры). – М.: Прогресс, 1982. – С. 180.
6. Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 1-інновація "Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства". – Наказ Держкомстату № 306 від 20.08.2007.
7. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Я.А. Жаліло, С.І. Архиреев, Я.Б. Базилук та ін. – К.: НІСД, 2006. – 120 с.
8. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
9. *Молотовникова О.* Сельхозхолдинг: переход на современную технологию земледелия "Ноутил" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rb.ru/preleases/press/2008/01/21/091107.html>.
10. *Патиківський Ю.* Купуємо, бо грошей нема! [Електронний ресурс]: Україна молода. – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/1427/160/50251/>.
11. *Кисіль В.* No-Till – це система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukragroportal.com/propoz/item.html?PropozRubiD=1&Year=&NumID=&obl=&itemID=2103&Page=0>.
12. *Тимошенко Ю.* Уряд виділить майже 400 млн. грн. на закупівлю сільськогосподарської техніки для аграріїв у лізинг [Електронний ресурс]: Урядовий портал. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=231836909&cat_id=43255.
13. Земля українська – врожай європейські [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukragroportal.com/propoz/item.html?PropozRubiD=3&Year=&NumID=&obl=&itemID=2223&Page=0>.
14. *Васильєва О.О.* Страусівництво – нова перспективна галузь сільськогосподарського виробництва України / О.О. Васильєва // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2009. – № 1. – С. 78-84.
15. *Цал-Цалко Ю.С.* Стан і розвиток економічного потенціалу аграрного та промислового секторів національного господарства України: монографія / Ю.С. Цал-Цалко, О.Г. Денисюк, Ю.Ю. Мороз. – Житомир: ЖОО ГО "Спілка економістів України", 2009. – 218 с.

ДЕНИСЮК Олена Григорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- формування та розподіл національного багатства підприємствами України;
- управління потенціалом суб'єктів господарювання України